

W wyniku obrad Kongresu ustalono podstawowe zadania Kulturbundu. W przyszłości Kulturbund przyczyni się wszystkimi dostępnymi środkami do ekonomicznego wzmocnienia NRD, pomagając podnieść produkcję i produktywność pracy na najwyższy poziom naukowy i techniczny. Zacieśni współpracę inteligencji, robotników i chłopów w ramach brygad socjalistycznych. Popierać będzie stałe dyskusje światopoglądowe i walczyć przeciwko ideologii mieszczańskiej i reakcyjnej. Kluby inteligencji w wyższym niż dotychczas stopniu staną się platformą wymiany doświadczeń pomiędzy wszystkimi grupami inteligencji i masami pracującymi. Popierać będzie wszelkie formy kształcenia i podnoszenia kwalifikacji zawodowych, przy równoczesnym rozwoju kółek zainteresowań, tworząc zespoły literackie, plastyczne, muzyczne, teatralne, fotograficzne, przyrodnicze, filatelistyczne, folklorystyczne i in. Rozwijać będzie ożywioną działalność popularyzatorską, zapoznając społeczeństwo z najnowszymi osiągnięciami nauki i techniki. Koła dyskusyjne organizować będą rozmowy na tematy związane z etyką i moralnością oraz rolą pracy w kształtowaniu się nowej socjalistycznej osobowości człowieka⁸.

Teresa Piotrowiak

III ZJAZD LITERATÓW CZECHOSŁOWACKICH

Ważnym wydarzeniem w życiu kulturalnym, a także społecznym i politycznym CSRS był III Zjazd Związku Literatów Czechosłowackich w dn. 22—24 V 1963 r. Podkreślenie, iż zjazd był także wydarzeniem społeczno-politycznym uzasadnione jest tematyką obrad, jego atmosferą, problematyką szerokiej dyskusji wokół zagadnień literatury czechosłowackiej. Jak słusznie podkreślił Ivo Fleischmann w swych refleksjach snutyh na marginesie obrad zjazdowych, „na trybunie zjazdu estetyka w dużej mierze ustąpiła miejsca etyce”¹. Takie właśnie ustalenie problematyki zjazdu uwydatniło się szczególnie w dwóch podstawowych referatach: I sekretarza Głównego Komitetu Związku Literatów Czechosłowackich, Ivana Skali, oraz kierownika delegacji KC KPCz na zjeździe — Jiří Hendrycha.

Na wstępie swego referatu Skala podkreślił wielką siłę moralną idei komunizmu i stwierdził, że:

niezauważanie procesu, w którym człowiek pracy z taką siłą przełamuje determinację historyczną wobec przyrody, pracy, dawnych pojęć, pozbywa się starych przesądów w sferze moralności i uczuć, niezauważanie tego wszystkiego oznaczałoby utratę szacunku dla człowieka i jego pracy oraz niezrozumienie historycznej roli naszego ludu”².

Omawiając problemy oddziaływania kultu jednostki referent podkreślił, że w chwili obecnej przed każdym stoi zagadnienie rozrachunku z relikdami tego zjawiska:

„zdecydowani jesteśmy wypalić aż do korzeni wszystkie jego pozostałości, naprawić wszystkie błędy i krzywdy, przywrócić wszystkim niesprawiedliwie osądzonym pełnię godności i zaufania [...] Szanujemy głęboko tych, którzy przeszli dno poniżenia i potrafili zachować swą godność oraz niezachwianą wiarę w komunizm jako jedyną drogę ludzkości”³.

⁸ *Mittler von Wissen und Kultur. Präsidialrat des Deutschen Kulturbundes diskutierte Entwurf der neuen Grundaufgaben.* „Neues Deutschland” z dn. 10 IV 1963.

¹ Por. I. Fleischmann, *Sjezd a literatura* „Literární Noviny”, nr 24/63.

² Por. I. Skala, *Současný člověk a literatura* „Literární Noviny”, nr 21/63.

³ Jw.

Przechodząc następnie do zagadnień literackich Skala przytoczył szereg wybitniejszych dzieł powstałych w ostatnim okresie, wysoko oceniając ich znaczenie i rolę. Jednocześnie stwierdził, iż nie można zadowalać się tym stanem rzeczy. Podnoszący się ciągle poziom intelektualny i wymagania szerokich rzesz czytelników, rozlegle zakrojony proces rewolucji kulturalnej stawiają przed twórcami nowe zadania i nowy program.

W dalszej części swego referatu Skala analizował subiektywne i obiektywne przyczyny, hamujące rozwój literatury czechosłowackiej. Powrócił tu do obrad II Zjazdu Związku Literatów Czechosłowackich w r. 1956 jako ważnego momentu w najnowszych dziejach piśmiennictwa ČSR. Po siedmiu latach, jakie upłynęły od II Zjazdu, należy widzieć w nim doniosłą próbę walki przeciw dogmatyzmowi i schematyzmowi, mimo iż literatura czechosłowacka nie dojrzała jeszcze wówczas do rozwiązania wielu problemów. Próba uwolnienia literatury z bagażu przesądów, iluzji i fałszywych poglądów została wówczas zniekształcona przejawami subiektywizmu i negacji. Skala powiedział:

„Na III zjeździe i wokół zjazdu zabrzmiały głosy, które odrzucając braki i błędy literatury minionego okresu negowały także jej słuszne, podstawowe zasady, cały rozwój literatury socjalistycznej [...] Ocena zjawisk literackich i artystycznych jest rzeczą niezmiernie złożoną, musi się ona opierać na wszechstronnej analizie, musi odznaczać się obiektywizmem najwyższej miary i świadomością specyfiki tej dziedziny. Jeśli więc mamy wysnuć naukę z przeszłości, to przede wszystkim w tym, aby przy ocenie poszczególnych dzieł i zjawisk literackich odrzucić anonimowość oraz subiektywizm poglądów i smaku”⁴.

Referent zajął się następnie problemem swobody twórczej pisarza w społeczeństwie socjalistycznym. Przedstawił szeroką koncepcję literatury socjalistycznej umożliwiającej rozwój nieograniczonej ilości indywidualnych stylów. Jednocześnie zwrócił uwagę na znaczenie podstawowych zasad leninowskich dla pracy pisarza i na konieczność pamiętania o tym, że twórczość artysty socjalistycznego powinna odzwierciedlać przerwę filozoficzną, moralną i estetyczną, jaką ma jego postawa nad sztuką burżuazyjną.

W uwagach o zadaniach historii literatury, Skala położył nacisk na konieczność głębszego i subtelniejszego opracowania dziejów międzywojennej literatury czechosłowackiej, a tym samym zerwania z tendencjami zbyt ogólnikowo traktującymi poszczególne ówczesne prądy rozwojowe. W dziedzinie problemów teoretycznych referent położył szczególny nacisk na potrzebę dokładniejszego zespolenia twórczości literackiej z reprezentowaną przez nią specyfiką, a jeśli chodzi o krytykę literacką zwrócił uwagę, że jednym z głównych jej zadań jest kształtowanie poczucia estetycznego w społeczeństwie.

Końcowa część referatu Ivana Skali dotyczyła sytuacji literatury czechosłowackiej w świecie, gdzie cieszy się ona stosunkowo znacznym zainteresowaniem, zwłaszcza w krajach socjalistycznych. Referent zajął się też problemem inspirowania literatury czechosłowackiej przez inne piśmiennictwa. Chodzi tu, zdaniem Skali, przede wszystkim o zapoznawanie się z nowymi koncepcjami formalnymi i rozwijanie smaku czytelnika, a nie o bierne przejmowanie obcych idei lub ich kopiowanie. Socjalistyczny pisarz musi zdawać sobie z tego sprawę i świadomość tę należy stale umacniać, że literatura socjalistyczna wyrastać może jedynie z głębokiej znajomości życia, które artysta poznaje z zaangażowaniem całej swej indywidualności twórczej, swego talentu, z poczuciem osobistej odpowiedzialności za postęp społeczny. Skala nawiązał tu do uchwał XII Zjazdu KPCz, które uznał za wytyczne dalszej pracy literatów czechosłowackich. Oświadczył on:

⁴ Jw.

„Z tego co powiedziano na XII Zjeździe Partii o posłannictwie literatury i sztuki, z referatu tow. Novotnego wygłoszonego w Ostrawie, z wypowiedzi tow. Dolanskiego na zjeździe kompozytorów czechosłowackich wypływa całkowicie jednoznacznie, iż jest to posłannictwo określone bardzo szeroko i wielostronnie, że jest ono bardzo odpowiedzialne. Że nie żąda się w nim jakiegось biernego potakiwania, ale twórczego działania, prawdziwie komunistycznej odwagi, posługiwania się prawdą [...] Że nie wymaga się jakiejś jednolitości, schematu, modelu, lecz wielkiej ilości i skali rodzajów, środków, metod i zabiegów twórczych, bogactwa tematów i form wyrazu artystycznego, które zmierzają do syntezy wielkiej, socjalistycznej sztuki realistycznej”⁵.

W drugim dniu obrad wystąpił z obszernym referatem kierownik delegacji KC KPCz na zjazd, Jiří Hendrych. Zajął się w nim problemem stosunku KPCz do literatury i sztuki jako do ważnego zjawiska społecznego oraz „wzrostem znaczenia i zasięgu społecznej funkcji literatury i sztuki jako prawem rozwoju socjalistycznego”. Powiedział on m. in.:

„Partia wychodzi z założenia, iż większość artystów stoi dziś na pozycjach Partii i że wytyczną ich pracy jest zwycięstwo komunizmu. Dlatego też i w literaturze, jak i w całym naszym życiu, kładzie ona tak duży nacisk na stosowanie metody wymiany poglądów, na polemiki i rzeczowe dyskusje, które uwalniają poglądy od nalotu subiektywizmu i są skutecznym zapobieżeniem tendencjom dogmatyzmu oraz liberalizmu. W interesie rozwoju literatury i sztuki Partia doskonali kierowanie tą dziedziną życia oraz konsekwentnie stosuje i tutaj zasady leninowskie. Jestem przekonany, że mamy dziś wszelkie dane po temu, aby nasza sztuka i literatura pod kierownictwem Partii pełniła swe wielkie posłannictwo społeczne”⁶.

W ciągu trzech dni obrad trwała dyskusja nad wygłoszonymi referatami. Pisarze zebrani na zjeździe zajęli się w niej aktualnymi problemami politycznymi, społecznymi, artystycznymi. Specjalną wagę przywiązywano w wypowiedziach do przeszkód, jakie napotkała i napotyka nadal literatura czechosłowacka w wykazaniu pełni swych możliwości. Przeważnie omawiano przy tym nie tylko przeszłość, ale i przyszłość piśmiennictwa czechosłowackiego, a wypowiedzi dotyczyły wytworzenia jak najlepszych warunków dla jego dalszego rozwoju. Wiele miejsca poświęcono także problemom sytuacji pisarza i literatury we współczesnym świecie, zagadnieniom twórczej swobody oraz odpowiedzialności pisarza za pozycję literatury⁷.

I tak w dyskusji Vladimír Mináč powiedział, że swoboda twórcza wymaga od pisarza jak największego poczucia odpowiedzialności, a wszelki system nakazów szkodliwy jest dla twórczości literackiej, Milan Kundera zaś, że głównym celem jest teraz przywrócenie sztuce roli inspiratora, w wyższym stopniu umożliwianie rozwoju poszczególnym tendencjom artystycznym, że kontakt z literaturą zagraniczną, także i krajów socjalistycznych, jest niedostateczny i że historyczną misją literatury socjalistycznej jest odegranie roli awangardy światowej.

O doświadczeniach literatury wojennej mówił Arnošt Luštig podkreślając, że jednym z celów literatury powinna być walka z brakiem wrażliwości na los drugiego człowieka, Pavel Kohout natomiast zajął się następstwami i pozostałościami okresu kultu jednostki, a także problemami moralności socjalistycznej. Wyrzucił on pogląd, że „negatywnym rysom przejawiającym się w stosunku człowieka do społeczeństwa przeciwstawić się można przedstawiając prawdę z całą otwartością”.

⁵ Jw.

⁶ Por. J. Hendrych, *Umění a literatura pod vedením strany splní své velké společenské poslání*. „Rudé Právo”, z dn. 24 V 63.

⁷ Por. „Rudé Právo” z dn. 24 i 25 V 63 r. oraz „Literární Noviny”, nr 22 i 23/63.

Rolę i bojowy charakter awangardy międzywojennej przedstawił Laco Novomeský. Wskazał on na obiektywne wyniki jej działalności przede wszystkim w okresie przed i po Monachium oraz podczas okupacji, a także zwrócił uwagę na fakt przemilczania i negowania jej dorobku w okresie schematyzmu.

Na podstawy, z których wyrasta dogmatyzm, zwrócił uwagę Peter Karvaš. Mówił on także o konsekwencjach niedoceniań ról inteligencji w okresie kultu jednostki oraz wysoko ocenił zaufanie, jakie przyznał inteligencji XII Zjazd KPCz. Uznał też za błędny pogląd, że walka z dogmatyzmem może być wykorzystana jako zwrot ku liberalizmowi i intelektualizmowi drobnomieszczańskiemu. Alexandr Matuška zaś powiedział, że żądanie skierowane pod adresem krytyki, aby była konstruktywna, stało się w praktyce żądaniem, aby nikogo nie krytykowała, przez co zubożona została jej działalność. Poeta słowacki Miroslav Válek omówił wpływ Kultu jednostki na literaturę czeską i słowacką. Zgłosił też projekt ogólnopaństwowego kolportażu słowackiego czasopisma „Mladá Tvorba” — trybuny debiutantów, w której pisują także autorzy czescy.

Ladislav Štoll zajął stanowisko wobec krytyki, z jaką spotkała się jego książka *Tricet let bojů o českou socialistickou poezii*. Przyznał on, że praca słusznie jest krytykowana za widoczne w niej obciążenia spowodowane nastawieniami minionego okresu, niemniej bronił on jednak samej koncepcji książki, mimo że zmienił poglądy na cały szereg zagadnień szczegółowych.

O skomplikowanej problematyce walki z dogmatyzmem mówiła też Zora Jesenská, a Jan Poničan wskazał na znaczenie słowackiej poezji proletariackiej. Josef Hanzlík opowiedział się za ostrożniejszym stosowaniem takich określeń jak formalizm. Mówił także o problemach młodzieży twórczej.

Problem błędnego traktowania w niedawnej przeszłości słowackiego nacjonalizmu burżuazyjnego omówił Michal Horváth. Dążenie do wykreślenia dorobku grupy poetyckiej DAV określił jako niezrozumienie sensu dziejów Słowacji i jako skrajną formę kultu jednostki w Czechosłowacji. Zwrócił się z wezwaniem do pisarzy czeskich, aby pomogli rozproszyć niektóre przesady i fałszywe poglądy na problematykę słowacką. Wyraził przekonanie, że należy jeszcze świadomiej niż dotąd dążyć do zbieżnego pojmowania kultury czeskiej i słowackiej oraz zapewnić pisarzy czeskich, że ich koledzy słowacy dążą do przyswojenia czeskiego punktu widzenia społeczeństwu słowackiemu.

Podsumowania dyskusji dokonał I sekretarz Związku Literatów Czechosłowackich, Ivan Skala. Na zakończenie trzydniowych obrad zebrani na zjeździe pisarze czescy i słowacy wystosowali list do KC KPCz oraz uchwalili rezolucję, w której stwierdzają m. in., że dyskusja zjazdowa była wyrazem dążenia większości pisarzy czechosłowackich do stworzenia dzieł godnych czasów, w których lud Czechosłowacji buduje podstawy komunizmu, dzieł, które dla czytelnika byłyby źródłem głębokich przeżyć i które postawiłyby piśmiennictwo ČSR w rzędzie czołowych literatur świata.

Tadeusz Wróblewski

LUBUSKIE SPOTKANIE PISARZY

Trud i honor przygotowania tegorocznego, szóstego zjazdu pisarzy Ziemi Zachodnich i Północnych spadł na najmłodszy, istniejący zaledwie od dwóch lat Oddział Związku Literatów Polskich w Zielonej Górze. Zjazd ten, który odbył się w dniach 7—9 czerwca, zgromadził ponad stu przedstawicieli Bydgoszczy, Gdańska, Katowic, Koszalin, Olsztyna, Opola, Poznania, Wrocławia, Szczecina, Zielonej Góry; również Warszawy, Krakowa i Łodzi, co nadało mu charakter spotkania ogólnokrajowego.